

працюємо з педагогами

В античні часи вважали, що люди народжуються зі сформованими здібностями, які протягом життя не змінюються. Однак нині науково доведено, що будь-які здібності людини зазнають істотних змін унаслідок навчання та виховання. Здобуваючи знання, учні розвивають свої здібності, а від рівня їх розвитку залежать якість і ефективність навчальної діяльності. Як визначити рівень розвитку здібностей учнів — розглянемо у статті

Світлана САФАРЯН,
доцент кафедри методики
мов та літератури
ІППО Київського університету
імені Бориса Грінченка,
канд. пед. наук

Визначаємо рівень розвитку здібностей учнів

Від народження індивід має певні задатки, на ґрунті яких розвиваються майбутні здібності. Однакові задатки можуть зумовити розвиток різних здібностей: усе залежить від умов та вимог діяльності. Окрім того, в основі одних здібностей можуть бути різні задатки, а відсутність певних задатків компенсуватимуть інші. Що більше в особистості розвинена та чи та здібність, то легшою для неї є діяльність, із якою ця здібність пов'язана, то швидше вона опановує необхідні навички.

Між здібностями, знаннями, уміннями й навичками існують складні відношення. У здібності особистості знання, уміння й навички **набувають вищого рівня узагальнення**, тобто вона може їх успішно використовувати в різних ситуаціях, насамперед проблемних або незнайомих. Здібності є особистісним психічним утворенням, вони тісно пов'язані з діяльністю, а знання та засоби дії є необхідною умовою їх розвитку.

Оскільки результатом розвитку особистості є рівень розвитку її здібностей, педагогам необхідно вміти правильно визначати здібності учнів та створювати відповідні умови для їх розвитку.

Прояви здібностей учнів

Здібності проявляються по-різному: в одних — яскраво, а в інших здібності приховані. А такі рівні здібностей, як обдарованість, талант та геніальність, притаманні дуже небагатьом людям.

Зазвичай обдаровані учні мають **яскраво виражений інтерес до певної галузі знань** та конкретних видів діяльності. Вони швидше за інших виконують вправи, прагнуть до самостійності та люблять розв'язувати завдання, які потребують кмітливості. А от для того, щоб **виявити приховані здібності в учнів**, спершу слід сформувати в них інтерес до певної галузі знань та дати змогу вільно обирати сферу діяльності.

Ключові слова: здібності; обдарованість; талант; геніальність; виявлення здібностей учнів; методики діагностування рівня розвитку здібностей

Увага — обдарованість!

У сучасній школі обдаровані учні зазвичай є учасниками олімпіад і конкурсів. І часто вони змушені витрачати свій вільний час на підготовку до таких заходів, аби не підвести вчителів, навіть якщо їх не цікавить певний предмет. Водночас ці ж учителі можуть навіть не цікавитися, чим насправді хочуть займатися конкретні учні, до чого «лежить їхня душа».

Здібності — індивідуально-психологічні властивості особистості, які визначають швидкість засвоєння знань, ефективність оволодіння вміннями та навичками, що дають змогу досягти успішності у певній діяльності

разі вони «випадають» із навчально-виховного процесу та **розвивають свою обдарованість всупереч впливу школи** та вчителів. У гіршому — у них зникає потреба й бажання спілкуватися з оточенням, вони занурюються у світ своїх фантазій, у них спостерігаються прояви депресивної поведінки. Часто через пригнічення активності обдаровані учні стають зухвалими, нахабними та недоброзичливими.

Тож учителям варто враховувати, що найсприятливішими умовами для прояву в учнів обдарованості, таланту та геніальності є їхній свідомий, поглиблений та всебічний розвиток, коли не буде жодного тиску та нав'язування.

Форми та методи вивчення здібностей учнів

Вивчення рівня розвитку здібностей учнів можна проводити як в індивідуальній, так і в груповій формі, як очно, так і дистанційно. Дистанційне використання методик має свої переваги. Учень, перебуваючи сам на сам із комп’ютером, не залежить від людини, яка проводить тестування, а також не відволікається на учнів, які виконують тест одночасно з ним. Як наслідок — учень відверто та уважно відповідає на запитання. До того ж дистанційне тестування учень може проходити в зручний для нього час та самостійно вирішувати, чи продовжувати тестування.

У Додатках 1-2 пропонуємо завдання і анкети для діагностування здібностей, які учень може пройти дистанційно. Під час його підготовки використано методики зарубіжних та вітчизняних учених Джоя Пола Гілфорда (*Joy Paul Guilford*), Еліса Пола Торренса (*Ellis Paul Torrance*), Френка Вільямса (*Frank Williams*), Бориса Теплова, Віталія Синявського, Бориса Федоришина.

Педагогам слід врахувати певну недосконалість методик діагностування здібностей, адже неправильні висновки за результатами тестувань можуть призвести до негативних наслідків у розвитку особистості. Okрім завдань і тестів, обов’язково слід використовувати й такі методи, як спостереження за учнем, вивчення його творчого доробку, портфоліо, збирання інформації про нього тощо.

Завдання для визначення рівня розвитку здібностей учнів

Визначення рівня розвитку творчих здібностей

Інструкція

Учню пропонують виконати кілька завдань, на які не може бути правильних і неправильних відповідей. Оцінюють кількість та оригінальність запропонованих учнем ідей.

Завдання 1

Назвіть щонайбільше варіантів застосування парасольки. Урахуйте й незвичні способи, якот: відбиватися, колоти. Час розв'язання завдання — 3 хв.

Завдання 2

Складіть якнайбільше фраз, у яких слова розпочинаються на такі літери:

- а) у..., п..., д..., з...;
- б) б..., п..., л..., м...;
- в) с..., д..., в..., б...

Час розв'язання завдання обмежений — на кожний блок по 4 хв.

Завдання 3

Уявіть, що всі люди стали вегетаріанцями. Відтак наведіть щонайбільше наслідків цього явища. Наприклад: свині зі свійських перетворяться на диких або декоративних тварин; на балконах замість квітів ростимуть помідори тощо. Час розв'язання завдання — 6 хв.

Завдання 4

Перерахуйте щонайбільше видів робіт, які може виконувати на великому промисловому підприємстві активна людина пенсійного віку. Назвіть і рідкісні та незвичні спеціальності, представниками яких вони можуть бути. Час розв'язання завдання — 3 хв.

Завдання 5

Вигадайте якомога більше речень зі словом «стілець». Зверніть увагу на довершеність конструкції та оригінальність застосування цього предмета. Час розв'язання завдання — 4 хв.

Завдання 6

Для виконання вправи потрібен конструктор. Виготовте що-небудь із конструктора, деталями якого є лише квадрати, трикутники та півкола. Час розв'язання завдання обмежений — на кожний блок по 5 хв.

Завдання 7

Знайдіть вихід із таких критичних ситуацій:

- б) Вас несподівано зачинили в темній кімнаті;
- в) Ви запізнюються на потяг;
- г) Ви ненарохом упали у фонтан.

Час виконання обмежений — на кожну ситуацію по 3 хв.

Завдання 8

Складіть розповідь, що розпочинається так: «Йшов собака по мосту...». Час виконання завдання — 4 хв.

Завдання 9

Придумайте розповідь за картиною Івана Шишкіна «Ранок у сосновому лісі». Час виконання завдання — 10 хв.

Визначення рівня розвитку мовленнєвих здібностей

Інструкція

Учню пропонують виконати завдання, на які не може бути правильних і неправильних відповідей. Оцінюють кількість, зв'язність, оригінальність відповідей, наявність складних синтаксичних конструкцій та художніх засобів.

Завдання 1

Напишіть казку з такими словами: «дівчинка», «ліс», «метелик», «річка», «камінчик». Час виконання завдання — 10 хв.

Завдання 2

Складіть вірш, використовуючи такі рядки:

- а) «Йде вовчисько по стежинці», «Відійдіть від мене всі», «Захотілося Маринці»;
- б) «В'ється із труби димок», «А іще родзинка», «Виріс бабин огорік», «Невеличка картоплинка».

Час розв'язання завдання — на кожний блок по 20 хв.

Завдання 3

Педагог показує учню два білі кружечки на темному тлі, діаметр яких 6 см. Відтак ставить питання: «Що це може бути?». Учень має назвати якомога більше предметів зі щоденного оточення, які нагадують ці білі кружечки. Наприклад: окуляри, м'ячі, гудзики, очі, тарілки, колеса, фари тощо. Час розв'язання завдання — 4 хв.

Завдання 4

Поєднайте в розповідь два непов'язаних між собою речення:

- «Вулицею проїхала вантажівка...» і «тому в Діда Мороза борода зелена»;
- «Далеко на острів відбулося виверження вулкана...» і «тому наша кішка сьогодні залишилася голодною»;
- «Мама купила на базарі рибу...» і «тому увечері нам довелося запалювати свічки».

Час розв'язання завдання — на кожну розповідь по 2 хв.

Завдання 5

Дайте нові назви таким предметам: крем, телевізор, папір, автомобіль, годинник, окуляри, дзвінок. Намагайтесь добирати слова, звучання яких відповідало б призначенню предметів. Наприклад: ковдра — «укривало», вінник — «заміток». Час розв'язання завдання — 4 хв.

Анкети для визначення рівня розвитку здібностей учнів**Визначення рівня****розвитку комунікативних
та організаторських здібностей****Інструкція**

Шановний учню! За 10-15 хв. дайте відповідь «так» або «ні» на запропоновані 40 запитань. Намагайтесь відповідати швидко. Відтак оцініть рівень розвитку своїх комунікативних і організаторських здібностей.

- Чи маєте Ви бажання вивчати різних людей, знайомитися з ними?
 так; ні.
- Чи подобається Вам займатися суспільною роботою?
 так; ні.
- Чи довго непокоїть Вас почуття образів, завданої Вам кимось із друзів?
 так; ні.
- Чи завжди Вам складно орієнтуватися у критичній ситуації?
 так; ні.
- Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
 так; ні.
- Чи часто Вам вдається переконати друзів прийняти Вашу думку?
 так; ні.
- Чи правда, що Вам приємніше проводити час за книжками або за якоюсь іншою справою, аніж спілкуватися з людьми?
 так; ні.

- Якщо виникли певні труднощі під час реалізації задумів, то чи легко Вам відмовитися від них?
 так; ні.

- Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші Вас за віком?
 так; ні.

- Чи любите Ви вигадувати й організовувати з друзями різноманітні ігри та розваги?
 так; ні.

- Чи складно Вам влитися в нові для Вас компанії?
 так; ні.

- Чи часто Ви відкладаєте на інший день справи, які потрібно було виконати сьогодні?
 так; ні.

- Чи легко Ви встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
 так; ні.

- Чи домагаєтесь Ви того, аби товариші діяли згідно з Вашим рішенням?
 так; ні.

- Чи важко Вам освоюватися в новому колективі?
 так; ні.

- Чи правда, що у Вас не виникає конфліктів із друзями через невиконання ними своїх обіязанок, обов'язків?
 так; ні.

- Чи намагаєтесь Ви за зручних обставин познайомитися та поговорити з новими людьми?
 так; ні.

18. Чи часто під час вирішення важливих справ Ви берете ініціативу у свої руки?
 так; ні.
19. Чи дратує Вас оточення, і чи не хочете Ви по-бути на самоті?
 так; ні.
20. Чи правда те, що Ви зазвичай погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас ситуації?
 так; ні.
21. Чи подобається Вам перебувати серед людей?
 так; ні.
22. Чи виникає у Вас роздратування, коли не вдається завершити розпочату справу?
 так; ні.
23. Чи відчуваєте Ви труднощі, якщо потрібно виявити ініціативу, аби познайомитися з новою людиною?
 так; ні.
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з друзями?
 так; ні.
25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?
 так; ні.
26. Чи часто Ви виявляєте ініціативу під час розв'язання проблем, які стосуються інтересів ваших друзів?
 так; ні.
27. Чи правда, що Ви почуваєтесь невпевнено серед незнайомих людей?
 так; ні.
28. Чи правда, що Ви рідко наполягаєте на своїй правоті?
 так; ні.
29. Чи вважаете Ви, що можете без особливих зусиль пожвавити малознайомий колектив?
 так; ні.
30. Чи берете Ви участь у суспільній роботі школи?
 так; ні.
31. Чи намагаєтесь Ви обмежити коло своїх друзів?
 так; ні.
32. Чи правда те, що Ви не намагаєтесь відстоювати свою думку або рішення, якщо їх не одразу прийняв колектив?
 так; ні.
33. Чи почуваєтесь Ви вільно, потрапивши в незнайомий колектив?
 так; ні.
34. Чи із задоволенням Ви беретесь за організацію різних заходів для своїх товаришів?
 так; ні.
35. Чи правда, що Ви почуваєтесь доволі впевнено та спокійно, коли потрібно щось говорити великій групі людей?
 так; ні.
36. Чи часто Ви запізнюютесь на ділові зустрічі та побачення?
 так; ні.
37. Чи правда, що у Вас багато друзів?
 так; ні.
38. Чи часто Ви опиняєтесь в центрі уваги?
 так; ні.
39. Чи часто Ви соромитеся, ніяковісне, спілкуючись із малознайомими людьми?
 так; ні.
40. Чи правда, що Ви невпевнено почуваєтесь в оточенні великої кількості друзів?
 так; ні.

Оброблення результатів:

Оцінювання рівня комунікативних та організаторських здібностей здійснюють за таким ключем:

Комунікативні здібності	так	1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37
	ні	3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39
Організаторські здібності	так	2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38
	ні	4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40

За кожну відповідь «так» або «ні», що збіглися із ключем, нарахуйте собі 1 бал. Відтак визначте загальну суму балів та рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей:

- 15-20 балів — високий рівень комунікативних та організаторських здібностей;
- 10-14 балів — середній рівень комунікативних та організаторських здібностей;
- 0-9 балів — низький рівень комунікативних та організаторських здібностей.

Визначення рівня розвитку творчої уяви**Інструкція**

Шановний учню! Уважно прочитайте твердження і поставте позначку навпроти обраної відповіді.

1. Чи цікавитеся Ви живописом?

так; ні.

2. Чи часто Ви нудьгуете?

так; ні.

3. Чи любите Ви, розповідаючи історії, прикрашати їх дрібничками, доданими від себе?

так; ні.

4. Чи ініціативні Ви під час заняття у школі?

так; ні.

5. Чи «широкий» у вас почерк?

так; ні.

6. Чи поповнюєте Ви свій гардероб відповідно до тенденцій моди?

так; ні.

7. Чи любите Ви малювати одні й ті самі фігури?

так; ні.

8. Чи постають перед Вами якісь образи, коли слухаєте музику?

так; ні.

9. Чи любите Ви писати довгі листи?

так; ні.

10. Чи сняться Вам кольорові сни?

так; ні.

11. Чи мандруєте Ви подумки місцями, які знаєте лише за розповідями або де хотіли б побувати?

так; ні.

12. Чи часто Ви плачете, переглядаючи фільми?

так; ні.

Оброблення результатів:

За кожну відповідь «так» на запитання № 1, 4, 6, 9 поставте собі 2 бали. За кожну відповідь «так» на запитання № 2, 3, 5, 8, 10, 11, 12 — 1 бал. За відповідь «ні» на запитання № 2 — 2 бали. За відповідь «ні» на запитання № 1, 6, 7, 9 — 1 бал.

Відтак визначте загальну суму балів і з'ясуйте, який у Вас рівень розвитку творчої уяви:

- 14-17 балів — багата творча уява, якщо застосуєте її в житті, то це принесе Вам велику користь;
- 9-13 балів — середній рівень розвитку уяви, характерний для більшості людей, і лише від Вас залежить, чи розвинете його;
- 5-8 балів — низький рівень уяви, для розвитку якого слід негайно докласти зусиль.

Від редакції:

Успішно навчаються, реалізовуючи свої природні здібності, насамперед умотивовані учні. А їхнє ставлення до навчання значно залежить від хисту педагогів налаштувати учнів на позитивне сприйняття навчальної діяльності. Саме бажання здобувати знання і радість від цього процесу повинні бути мотивами навчання, а не страх перед низькою оцінкою чи покаранням. Лише усвідомлюючи, навіщо потрібно вчитися, наскільки важливо отримати якісні знання, як набуті вміння і навички знадобляться в майбутньому, учні активізують свою навчальну діяльність. Про те, як мотивувати учнів до навчання, читайте в журналі «Заступник директора школи» № 02/2014 на с. 27